

koli obsojali, da bi moralizirali ali delili kakršne koli vrednostne sodbe. Kar je res naša naloga kot zgodovinarjev je, da poskušamo preteklost razumeti in na takšen način razložiti zakaj je nekaj bilo tako, kot je bilo. V tem smislu upam, da bo tudi današnji pogovor o slovenskem povojnem zgodovinopisju v zrcalu Zgodovinskega časopisa prinesel kakšno novo in svežo misel.

Marta Verginella: Zgodovinski časopis kot odsev slovenskega zgodovinopisja

Ob samem začetku izhajanja Zgodovinskega časopisa leta 1947 so njegovi pobudniki in snovalci poskušali zakoličiti smernice svojega zgodovinopisnega delovanja in nasploh zgodovinarjeve vloge v takratni družbi. V uvodnem Obračunu in programu, ki ga je podpisalo uredništvo, je poudarjen kot nujen odmik od specialistične zaprtosti in provincialnih odtenkov »avstrijske historografije s slovenskim predznakom«.¹ Politično prelomen čas je slovenske zgodovinarje nagovarjal s prijemi dialektičnega in historičnega materializma. Kot aktivni sooblikovalci nove slovenske in jugoslovanske družbe naj bi zgodovinarji prispevali k celovitejšemu poznavanju zgodovine slovanskih in drugih narodov, predvsem pa ponudili kritični pretres preteklih dogajanj. Uredništvo je od slovenskih zgodovinarskih vrst pričakovalo, da se bodo osvobodile »naziranja, ki vidi v individualnem, medsebojnem nepovezanem iskanju edino pravilno obliko znanstvenega dela. Današnje naloge slovenskega zgodovinarja so take, da nujno kličejo po organizaciji, načrtu in diskusiji, pri čemer je treba seveda upoštevati individualno zanimanje in sposobnosti in morejo biti tudi mnenja o mnogih vprašanih različna.«²

V isti številki revije je Bogo Grafenauer še natančneje predstavil naloge slovenskega zgodovinopisja po letu 1945.³ Novi čas je po njegovem slovenskim zgodovinarjem nalagal odmik od »zunanjih manifestacij življenja slovenskega naroda« in zahteval, da svojo pozornost usmerijo na življenje samo. Namesto s politično in institucionalno zgodovino naj bi se slovenska zgodovinarska stroka ukvarjala z gospodarsko in družbeno zgodovino, namesto s preučevanjem političnih in kulturnih delavcev oz. elit s študijem ljudskih množic: »Težišče dela slovenskih zgodovinarjev se bo moralo premakniti na gospodarski in družbeni razvoj. S tem se bo samo po sebi premaknilo na preučevanje slovenskih ljudskih množic. Obilo vprašanj, ki so bila v središču preiskav, pa se bo umaknilo v okvir tega, domačega, slovenskega razvoja. Na ta način se bo zgodovina slovenskega ozemlja, obravnavana doslej kljub ogromnim naporom slovenskih zgodovinarjev vendarle večinoma na zelo podoben način kot zgodovina katere koli avstrijskih alpskih dežel, spremenila končno v resnici v zgodovino slovenskega naroda. Saj je zgodovina slovenskega

¹ Obračun in program, ZČ 1(1947), str. 7.

² Prav tam, str. 9–10.

³ Bogo Grafenauer, Problemi in naloge slovenskega zgodovinopisja v našem času, ZČ 1(1947), str. 11. Besedilo je nastalo kot nastopno predavanje, ki ga je Grafenauer imel 7. decembra 1947.

naroda skozi vse tisočletje omenjena skoraj izključno na probleme družbenega razvoja. Razredni boj slovenskih podložnikov proti tujim gospodom je bila obenem naša notranja in zunanja politika.«⁴

Na vprašanje, v kolikšni meri je Zgodovinski časopis postal kraj realizacije nakazanega zgodovinopisnega programa, v kolikšni meri odprt prostor za zgodovinopisno razpravljanje in odmik od politične zgodovine ter zgodovine institucij k gospodarski in socialni zgodovini, bi lahko najbolj tehtno odgovorili s sistematičnim pretresom in poglobljeno analizo vseh objav. V pričujočem okviru se bomo zadovoljili s panoramskim pregledom člankov, ocen in poročil, ki nesporno pokaže, da so bili svojčas zastavljeni cilji le delno realizirani, da se je razmerje med politično zgodovino in gospodarsko ter družbeno zgodovino spremenilo, a ne v tolikšni meri, kot si je želel Grafenauer in da je tudi kritičnega duha ter polemične osti bilo manj, kot so se nadejali uredniki prve številke revije.

Če je po eni strani Zgodovinski časopis že s svojo prvo številko prevzel vlogo zgodovinopisno najbolj eminentne slovenske revije in pokazal dovzetnost za najbolj kvalitetne dosežke slovenskega zgodovinjenja, po drugi strani v nadaljevanju ni sprožil takega kritičnega preboja, ki bi lahko radikalno prenovil slovensko zgodovinopisno prizorišče, predvsem pa ga korenito odmaknil od predvojnih zgodovinopisnih praks. Že bežen pregled posameznih letnikov revije pokaže, da so se prispevki k diskusiji in polemični članki redno pojavljali, a da so bili prej rezultat ozkih specialističnih interesov posameznih avtorjev in avtoric kot pa organiziranih uredniških pobud. Kar ostaja značilnost tudi zadnjih dveh desetletjih. Pri tem ne gre pozabiti, da so od devetdesetih let dalje z izjemo polemike Simoniti-Grafenauer, objavljene v Zgodovinskem časopisu⁵, vsa pomembnejša razpravljanja o slovenskem zgodovinopisju, predvsem o njegovi politični rabi, pa tudi o revizionističnem oziroma nerevizionističnem naboju zgodovinjenja slovenske polpreteklosti, potekala v nezgodovinarskem okolju, predvsem na straneh Razgledov, Nove revije, Sobotne priloge in še kje. Kako to, da se je o odnosu do slovenske polpretekle zgodovine razpravljalo pogosteje zunaj akademskih zgodovinopisnih okvirov kot pa na straneh revije, ki bi takim polemikam morala nuditi svoje domovanje? Gre tu za slovensko posebnost? Delen odgovor je potrebno iskati v sami tipologiji specialističnih revij, ki se razlikuje od tiska, namenjenega širšemu krogu bralstva. Za razliko od Zgodovinskega časopisa, ki je izhajal trikrat, štirikrat letno, so zgoraj omenjene revije in priloga bile tiskane v krajših časovnih intervalih, kar pomeni, da so ponujale boljše pogoje za polemike, ne pa nujno tudi dovolj kvalitetnega prostora za zgodovinopisno razpravo.

Tudi v drugih evropskih okoljih se razprave, ki zadevajo politično rabo zgodovine, pisanje in razumevanje polpretekle zgodovine selijo iz akademskih revij v nestrokovni in dnevni tisk, ki je dosegljiv širši javnosti. Vendar je v slovenskem primeru ta selitev očitnejša in povezana tudi s preskromno količino kritičnega

⁴ Prav tam, str. 23.

⁵ Vasko Simoniti, O slovenskem zgodovinopisju 1945–1990 ali kako je zgodovinopisje vplivalo na staranje oblasti, ZČ 46 (1992), str. 387–394; Bogo Grafenauer, Ob pisanju o slovenskem zgodovinopisju, ZČ 47 (1992), str. 117–129.

diskurza, ki ga premore zgodovinarska stroka. Prepogosto se polemičnost v slovenskem *face to face* okolju sprevrže v strokovno diskvalifikacijo *ad personam*. Stigmatizira se avtorja namesto, da bi se pretresalo moč njegovih argumentov, pravilnost izbranih metodoloških prijemov, dovršenost epistemoloških spoznanj. In nemalokrat ostajajo kritična razpravljanja v povojih, so izraz naključnih posegov in nenačrtovanih soočanj.

Podobno se dogaja tudi s tematskim naborom razprav in člankov v Zgodovinskem časopisu. Če ga primerjamo s primerljivimi nabori v drugih eminentnih zgodovinopisnih revijah, ki izhajajo po Evropi, ugotovimo, da je paleta tem in vprašanj, ki so jih skozi desetletja raziskali sodelavci in sodelavke Zgodovinskega časopisa vsebinsko in kronološko zelo široka, da pa je njihova zastopanost bolj rezultat kontingentnosti kot pa uredniškega načrtovanja, v večji meri sad posamičnega ukvarjanja kot pa skupinskih praks zgodovinjenja. Pregarjanje »individualizma«, ki ga je uredništvo revije navajalo ob izidu prve številke kot resno oviro pri prenovi slovenskega zgodovinopisja v povojnem obdobju, ostaja nezanemarljiv habitus tudi zdajšnjega zgodovinarskega delovanja, ki se kot tako odraža tudi na straneh Zgodovinskega časopisa.

Je Zgodovinski časopis potemtakem ogledalo slovenskega zgodovinopisja? V temeljnih obrisih zagotovo. V njem se odsevajo prevladujoča raziskovalna polja in metodološki prijemi slovenskega zgodovinopisja, stopnja njegove komparativnosti ter umeščenosti v mednarodne zgodovinopisne tokove. In vendar bi ravnali narobe, če bi prisotnost posameznih tem in pristopov obravnavali kot povsem zanesljiv prikaz slovenskih zgodovinopisnih teženj in usmeritev. Kajti slovensko zgodovinopisje vendarle premore več socialne, kulturne, demografske in nenazadnje tudi gospodarske zgodovine, kot bi lahko sklepali iz pregleda razprav in člankov v posameznih številkah Zgodovinskega časopisa. Podobno velja tudi za zgodovinsko antropologijo, zgodovino vsakdanjega življenja in zgodovino spola oz. zgodovino žensk, čeprav je prav za slednjo nekaj temeljnih razprav izšlo na njegovih straneh. V tej zvezi je treba omeniti zlasti prispevek Nede Pagon Plaidoyer za zgodovino žensk, ki je izšel leta 1992.⁶

Tudi pri pregledu zastopanosti avtorjev in avtoric posameznih objav se pokaže, da revija dovolj zvesto ponazarja razmerje med spoloma v zgodovinarski stroki. Iz pregleda posameznih številke je razvidno, da se je izenačilo šele v zadnjem desetletju in da se zgodovinarke pogosteje pojavljajo kot piske ocen poročil in recenzij, redkeje pa kot avtorice monografskih razprav in člankov.

Ob koncu bi še rada omenila, kako se v izboru objav in razprav Zgodovinskega časopisa občasno kaže samozadostnost in samozagledanost slovenskega zgodovinopisja, ki ima opraviti s težavnim preseganjem nacionanih in državnih okvirov in njegovo prekomerno avtoreferenčnostjo. Odmevi najburnejših razprav v mednarodnih zgodovinarskih vrstah redkokdaj sežejo v slovenski prostor na tak način, da bi zapustili dovolj močno sled tudi na straneh Zgodovinskega časopisa.

⁶ ZČ 46 (1992), str. 539–545.